Karlskronas kajor 2013: antal, flygvägar och härkomst. Stormen Simones inverkan, och hur många kajor fanns det för drygt 50 år sedan?

Bo W. Svensson

Knappast någon karlskronabo kan ha undgått att lägga märke till kajorna som både syns och hörs när de i stora flockar i kvällningen drar fram under sensommaren på väg mot Stortorget. Och som flyger därifrån på morgonen, de två moment som utgör det dagliga ”sovsträcket” som ligger i fas med solens upp- och nedgång. Med detta begrepp avses pendling mellan en gemensam övernattningsplats i stora grupper (typ stare och kaja) och utspridda matplatser i det omgivande landskapet, i kajans fall åkrar, fält och betesmark.

Jag var i min ungdom en av många på Långö i Karlskrona som fascinerades av kajornas punktliga flockar när de drog fram över husen. En höstdag 1959 stod jag för första gången och räknade kajor från stans högsta punkt, det runda fundamentet strax intill vattentornet på Bryggarberget. Här hade jag bästa tänkbara utsikt för att se flest av de kajor som var på väg från stans omgivningar till centrum för att övernatta.

Allteftersom åren gick påmindes jag om kajorna, särskilt under 80 - 90-talen när jag satt en stund på balkongen 30-40 dagar varje år. Men det förbryllade att vissa dagar kom det knappast några alls!

Under 2011 tog jag äntligen itu med kajorna igen och funderade på om det verkligen går att räkna alla kajorna som är på väg mot stan. Särskilt med tanke på att det inte är ovanligt att flera flockar kommer samtidigt, och från olika håll.

Jag var nog allt lite blåögd den där gången när jag som tonåring trodde att det var möjligt att räkna dem alla från en enda plats, om det så var vid vattentornet! Men mina resultat gjorde intryck i Karlskrona Ornitologiska Klubb i början på 1960-talet när jag höll föredrag om Nättrabykajorna, Ramdalakajorna osv. Att det från en enda utsiktspunkt gick att sluta sig till varifrån fåglarna kom var något alldeles nytt. Publiken lyssnade förnöjsamt och jag kände tydligt en klapp på axeln. (Även flera år senare kom några fram och pratade om ”den där kvällen med kajorna”).

Äntligen, i september 2013, 54 år efter första gången stod jag åter vid Vattentornet och räknade kajorna. Men denna gång var jag inte ensam i projektet, utan bara en i laget!

En kajräknargrupp blir till

Efter visst förarbete borde det trots allt vara möjligt att räkna alla kajor som kom in till stans centrum framåt kvällen, och iväg därifrån på morgonen. Efter att ha kollat stans alla sjökanter och aktuella stadskartor, insåg jag att en sådan totalinventering skulle vara möjlig med en observatör på var och en av stans bästa platser (lokalerna 1-7). Alla kajornas ”in- och utfartsvägar” skulle därmed vara under kontroll. Men det behövdes också en vid Vattentornet för att kunna jämföra med situationen 1961. Och det skulle utan tvekan vara en fördel om det var samma person nu, det vill säga jag!

Efter många telefonsamtal fick jag till slut fram en lista med förslag på ”tillförordnade kajräknare”, sex personer i eller nära Karlskrona. Mitt förslag var att vi alla på var och en sin lokal samtidigt skulle räkna kvällssträcket (en ”simultanräkning”) under en enda dag vid bra väder och när det var gott om kajor, i slutet av september.

Valet av personer var lite av en chansning. Kunskapsnivån varierade kraftigt, från en mycket rutinerad fågelskådare till ett par nästan nybörjare. Alla sex var dock medvetna om kajornas regelbundna sovsträck och villiga att hjälpa till. I början fanns en tydlig ängslan i gruppen, man gick oroligt av och an, med fladdrande blick! Den skiftande erfarenheten fick mig att inse att något extra måste till - alla i gänget måste räkna kajorna på samma sätt!

Snabbkurs

I verkligheten har man ofta endast 5-10 sekunder på sig för att räkna kajorna i en passerande flock, oavsett storlek. Det är alltså inte alls ovanligt att det kommer mer än en flock samtidigt. För att klara detta krävs träning och en bra metod, och jag talade om mitt sätt vid olika flockstorlekar osv. Efter denna introduktion föreslog jag att alla i gruppen skulle försöka ”tänka i kajor” under de närmaste veckorna. Räkna dem i så många flockar som möjligt, och när som helst. På väg till/från jobbet, gärna från bilen för att träna upp snabbheten (men se upp!), eller i långsammare tempo under promenaden med hunden, eller hustrun osv.

Gruppen hade dessutom två träningsträffar under bästa sträcktid vid en av de aktuella observationsplatserna, Lidl (på Pottholmen). Jag fortsatte envist traggla hur många kajor jag uppskattade att det fanns i varje flock, och de var många, om än ofta små. Jag påpekade också att jag inte var helt säker på att min metod är den bästa av alla, men den funkar, och viktigast av allt, alla måste räkna på samma sätt! Man skall också vara medveten om, att vem som än ”räknar” så handlar det ändå till syvende och sist om ”uppskattningar”.

En tid efter dessa drillningar under några få timmar, och kompletterade med självständig övning i okänd omfattning, märkte jag att självförtroendet hade ökat i gruppen. Gången hos flera var stadigare, liksom blicken! Det ingav hopp och jag kände mig förväntansfull, men erkänner villigt att jag kände mig något skakig inför den stora dagen.

Sju kajräknare under simultandagen

Vid simultanräkningen av de sovsträckande kajorna inför övernattningen i centrala Karlskrona den 24 september 2013, bevakades de sju lokalerna **(se figur 1)** av följande personer: Lokal 1, **Varvet**, Mats Carlsson; Lokal 2, **Saltöbron**, Gert Olsson och Nils Karlsson; Lokal 3, **Lidl** (Pottholmen), Bengt Åke Fransson; Lokal 4. **Vattentornet** (Bryggareberget), Bo W. Svensson; Lokal 5, **Länsstyrelsen** (nya), Bo Carlsson; Lokal 6, **Aspöfärjeläget**, Anders Eggers; Lokal 7, **Kungshall**, Bo W. Svensson (observera att data från lokal 7 insamlades den 23 september, dvs. dagen innan simultanräkningarna).

Figur 1. Karta över Karlskrona med de sju lokalerna där kajorna räknades under simultandagen den 24 september 2013.

I den här uppsatsen beskriver jag ganska detaljerat kajornas dagliga pendlande mellan omgivande landsbygd och Stortorget i Karlskrona med näraliggande övernattningsplatser. Men jag gör även utblickar över annat om kajornas levnadssätt, till exempel: Varför flyga så långt, och varför flyga i flock? Min förhoppning är att uppsatsen inte endast skall läsas av ornitologer, utan också av vanliga kunskapshungriga fågelintresserade. Jag har hört många i Karlskrona som önskar lära sig sådant som inte bara kretsar kring sällsynta arter. Mitt bidrag sällar sig alltså till en sådan kategori, den vi dagligen möter bakom knuten, de vanliga fåglarnas biologi, och som kan inspirera minst lika mycket som livet i en afrikansk regnskog.

Metod

Vi började räkna kajorna ca 1 tim 30 min före solen gick ned och slutade ca 10 minuter efter solnedgången, det vill säga när vattentornets blå fasadbelysning tändes (ses på mycket långt håll). Var och en spanade över hela sin sfär, från marknivå till rakt ovanför. Observatören skulle på varje ny rad i sitt kollegieblock (alla hade likadana) notera klockslag och antalet kajor i varje flock som passerade. Nästa flock på ny rad osv. Dessa protokoll blev sedan underlag för min bearbetning och sammanställning av resultaten.

Resultatens användbarhet vid bedömning av antalet kajor i stan

Simultanräkningarna den 24 september 2013 i Karlskrona är mitt bästa underlag om antalet kajor i stan, visserligen bara under en enda dag, men dock. Med ledning av mina tidigare uppskattningar under åren vid sex av de sju lokalerna (mellan 3 och 10 dagar på varje) är det helt klart att resultatet från simultan-räkningen överensstämmer väl med dessa. Med ett undantag. Det överraskade att inga kajor över huvud taget sågs komma in till örlogsvarvet utifrån havet (se figur 1), dvs. från Aspö. Men det skulle senare visa sig att denna uppfattning bottnade i ren okunskap. Förfrågningar med flera fågelkunniga personer boende på ön gav nämligen klart besked, kajor saknas på Aspö!

Utan tvekan täckte vi upp kajornas alla stora infartsvägar under simultan-dagen, och det räknades väl. Självklart döljer sig dock en del felräkningar, som vi alla i gruppen gjort oss skyldiga till. Felen är nog främst av två slag. Dels rena felräkningar (avhängigt tidigare erfarenhet), dels missade flockar (kanske ej så starkt kopplat till grad av erfarenhet). Dessa begränsningar talar för att en strikt vetenskaplig och statistisk analys av materialet bör vänta tills ytterligare data insamlats och som håller måttet. Trots gruppmedlemmarnas olika erfarenhet av att räkna fåglar i flockar, visade mina stickprov på några av de mindre erfarna kajräknarna, att skickligheten avsevärt förbättrats efter vår gemensamma intensivträning, och deltagarnas självständiga förkovran.

Sammanfattningsvis anser jag att våra resultat i högsta grad är användbara, och i stor utsträckning upprepbara under likvärda förhållanden (tid, väder osv.), och därför värda en närmare granskning.

Kajorna på de fem bästa lokalerna den 24 september 2013

Resultaten för de fem bästa lokalerna från simultandagen den 24 september framgår av figurerna 2, 3 och 4, samt tabell 1. Nedan presenteras först resultaten från de fem lokalerna med avseende på tid för sträckets start och varaktighet (räknat i 5-minutersperioder från första till sista, ibland med luckor), antal flockar, antal individer, flockstorlek, frekvensen småflockar (1-3 individer), största flock, samt individernas fördelning över tid (allt sammanfattat i tabell 1). Därefter presenteras under varje lokal den vanligaste flygriktningen, ibland även med inslag från morgonsträcket, samt varifrån flockarna bedöms komma.

Observera att texten över de fem lokalerna med fördel kan läsas parallellt med ett öga kastat på ovan nämnda figurer i diagramform och tabell 1. För ett par lokaler hänvisas till ytterligare någon figur.

Lokal 2. **Saltöbron**

Kvällssträcket började tidigt (17.25) och på en relativt jämn och hög nivå, och slutade 19.00, alltså efter 20 5-minutersperioder. Kajorna sträckte under 19 av dessa. Antalet flockar var ganska stort (57), men andelen småflockar ganska låg (16%). Totalantalet kajor som passerade var det näst högsta (1668), efter Aspöfärjeläget och Vattentornet (i stor utsträckning samma individer!), och gav en flockstorlek på 29 med en större jämnhet jämnare över dagen än någon annan lokal. Största flock 150, var den näst minsta av de fem lokalerna.

Fåglarna kom huvudsakligen från NV-NNV efter att ha flugit ca 2 km över havet (till Saltöberg). På morgonen lämnade vanligen ett motsvarande antal som anlänt kvällen före, och i samma riktning. Majoriteten som flög över havet åt VNV nådde land på andra sidan efter 2-4 minuter vid bra väder. Några stora flockar kunde skönjas från fastlandet i väster strax efter att de lämnat Saltöberget. Ibland kunde 10-20 i varje gäng slå ner på antenner och radiomaster för en stunds vila på Nötholmen mitt emot Saltö. De verkade klart tagna av överfarten även om vinden varit svag. Många flög direkt mot närmsta fastland utan rast, medan en del drog över vattnet i riktning söder om Skillingenäs. Flockar som nått fastlandet på morgonen delade efterhand upp sig i småflockar och slog ner på åkrar och betesmarker utmed Nättrabylandet (grovt räknat från Tromtösunda i S till någon km N Nättraby). Nästan varje dag flög några stora flockar till Sjuhallahalvön, dit en del också kom direkt från norra delen av Saltöberget och från Långö. Några mycket stora flockar (600->1000) sågs några gånger passera Skillingenäshalvön och Skavkulla hamn och vidare mot trakten av Tromtösunda. Flera rekognoseringsturer på Nättrabylandet 2012 och 2013 visade att de allra flesta kajorna under dagen uppehöll sig högst 2 km från kusten. Tyvärr är det oklart hur långt sovsträcket från Karlskrona nådde som längst västerut.

Vid flera räkningar morgon och kväll under 2012 och 2013 vid Saltöbron gav 1200-1600 kajor, vilka stöds av räkningar på Saltöberget, och på sjösidan av Nättrabylandet.

Som framkommer då och då i uppsatsen rastar kajorna ibland under sin färd mot stan, och Nättrabykajorna är bästa exemplet. Sedan årtionden har två viktiga rastplatser närmare stan än några andra, varit välkända. Dels på Högaholm, dels i en stor ek något hundratal meter från stora brofästet på Saltö. Till den senare kommer kajorna särskilt ofta vid kvällssträcket, och flocken på 500-1000 brukar hålla till där länge, och det är inte ovanligt att slutetappen (ca 1 km) börjar härifrån först efter mörkrets inbrott.

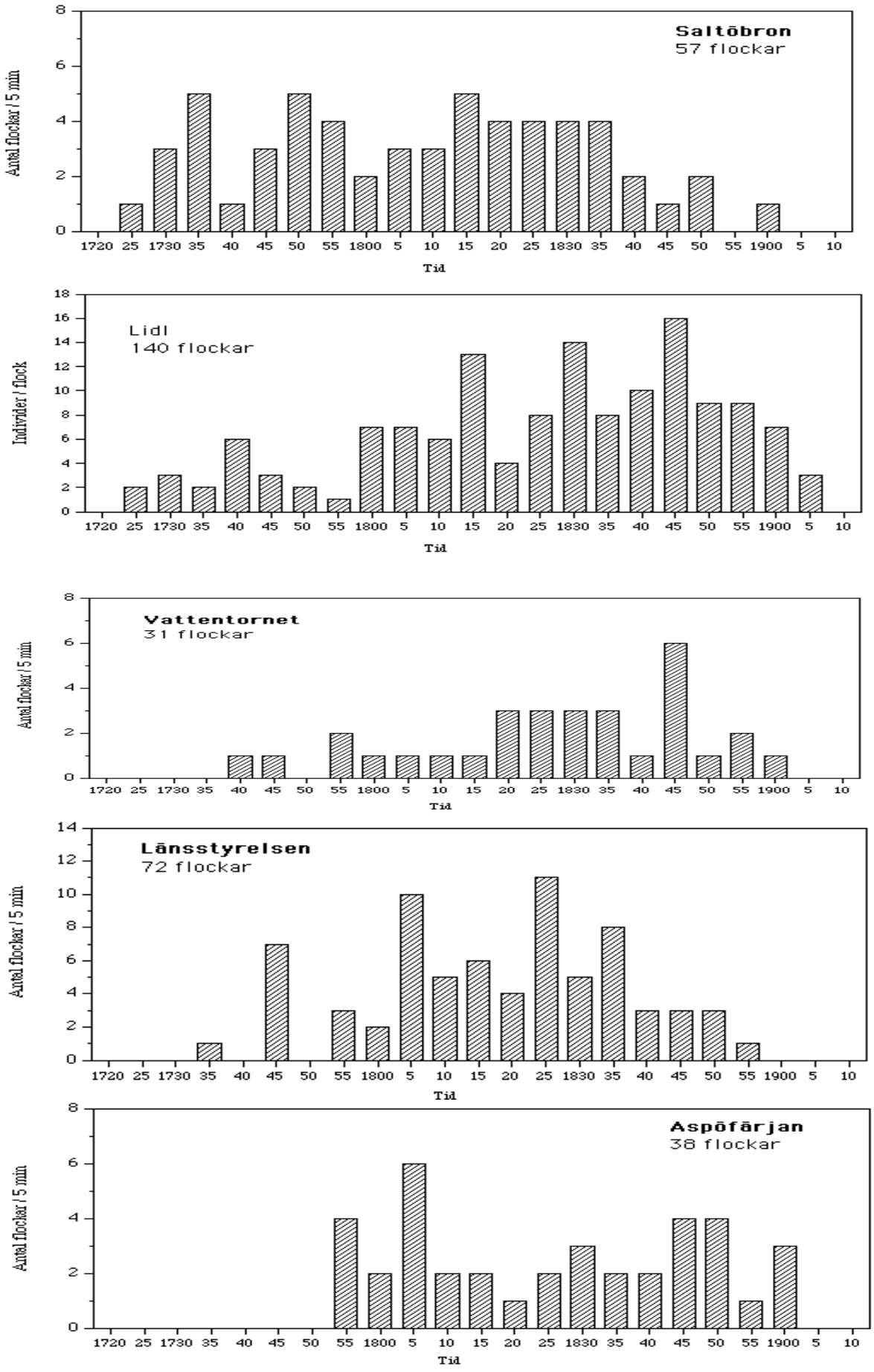

Figur 2. Antalet observerade kajflockar per 5-minutersperiod under kvällssträcket vid de fem bästa lokalerna den 24 september 2013 i Karlskrona. Observera den olika skalan på Y-axeln.

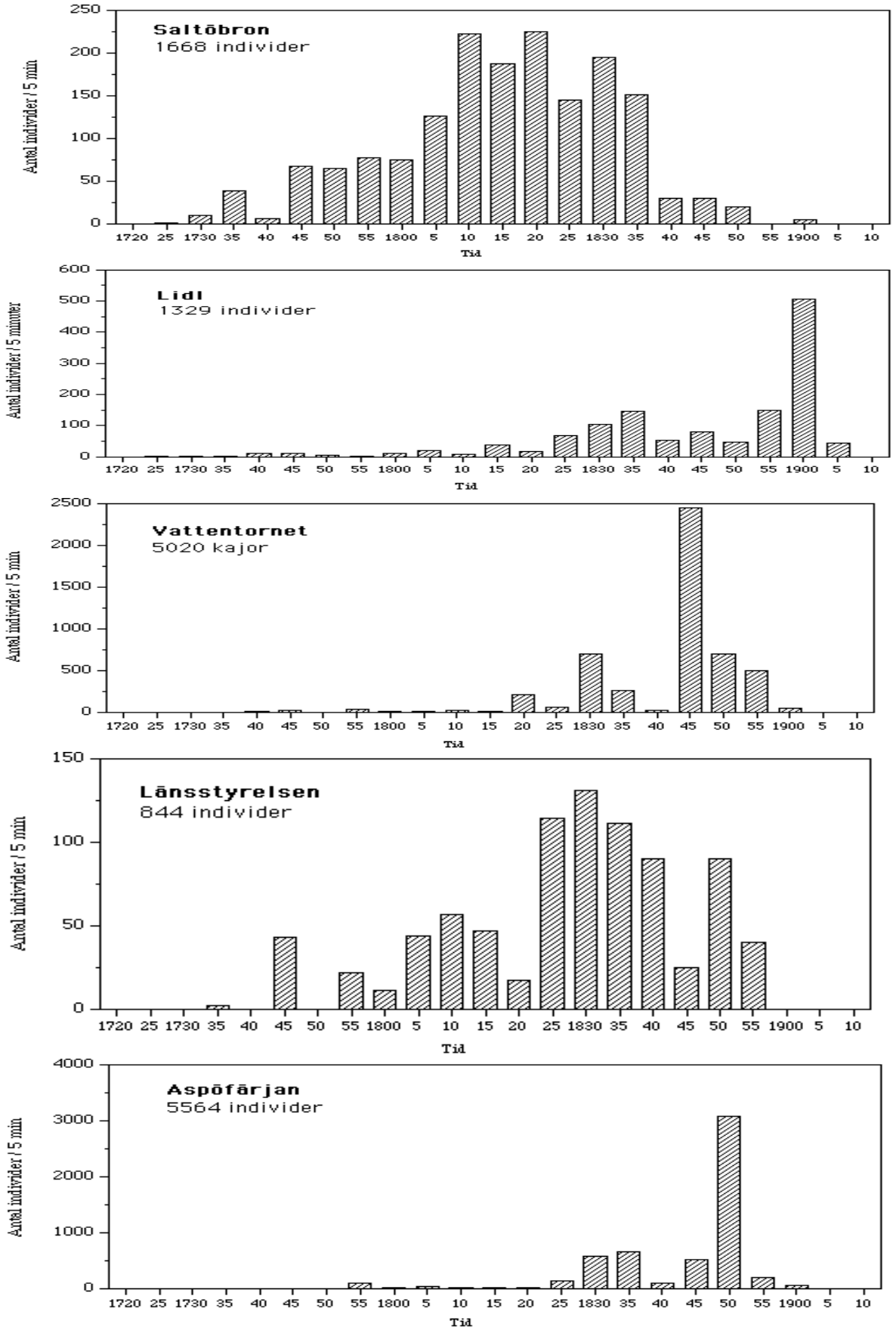

Figur 3. Antalet observerade kajor per 5-minutersperiod under kvällssträcket vid de fem bästa lokalerna den 24 september 2013 i Karlskrona. Observera den olika skalan på Y-axeln.

***Tabell 1**. Kajsträcket på de fem bästa lokalerna för sju variabler under simultanräkningen den 24 sept 2013 i Karlskrona. Se även figur 2 och 3. Två lokaler ej medtagna p.g.a. litet antal (0 och 40).*	**Saltö-bron**	**Lidl**	**(Vatten-tornet)**	**Läns-styrel.**	**Aspö-färjel.**
Sträckets varaktighet (Antal 5-minutersperioder från första till sista flock	20	21	17	17	14
Sträckaktivitet (Antal 5-minutersperioder med sträck)	19	21	16	15	14
Antal flockar	57	140	31	72	38
Antal individer	1668	1329	5020	844	5564
Flockstorlek (medeltal individer)	29	10	162	12	146
Andel (%) småflockar (1-3 ex)	16	46	10	31	21
Största flock	150	350	750	80	1500

Observera att Vattentornet (högst belägna lokalen) står inom parentes p.g.a. att dessa värden baseras på kajflockarna som sågs därifrån vid de övriga lokalerna (Saltöbron – Aspöfärjelägret) och intill Vattentornet. Värdena är därför inte jämförbara med de från de övriga lokalerna, som vart och ett endast visar antalet som observerades vid respektive lokal. Notera att varje kajflock endast bokfördes till en lokal.

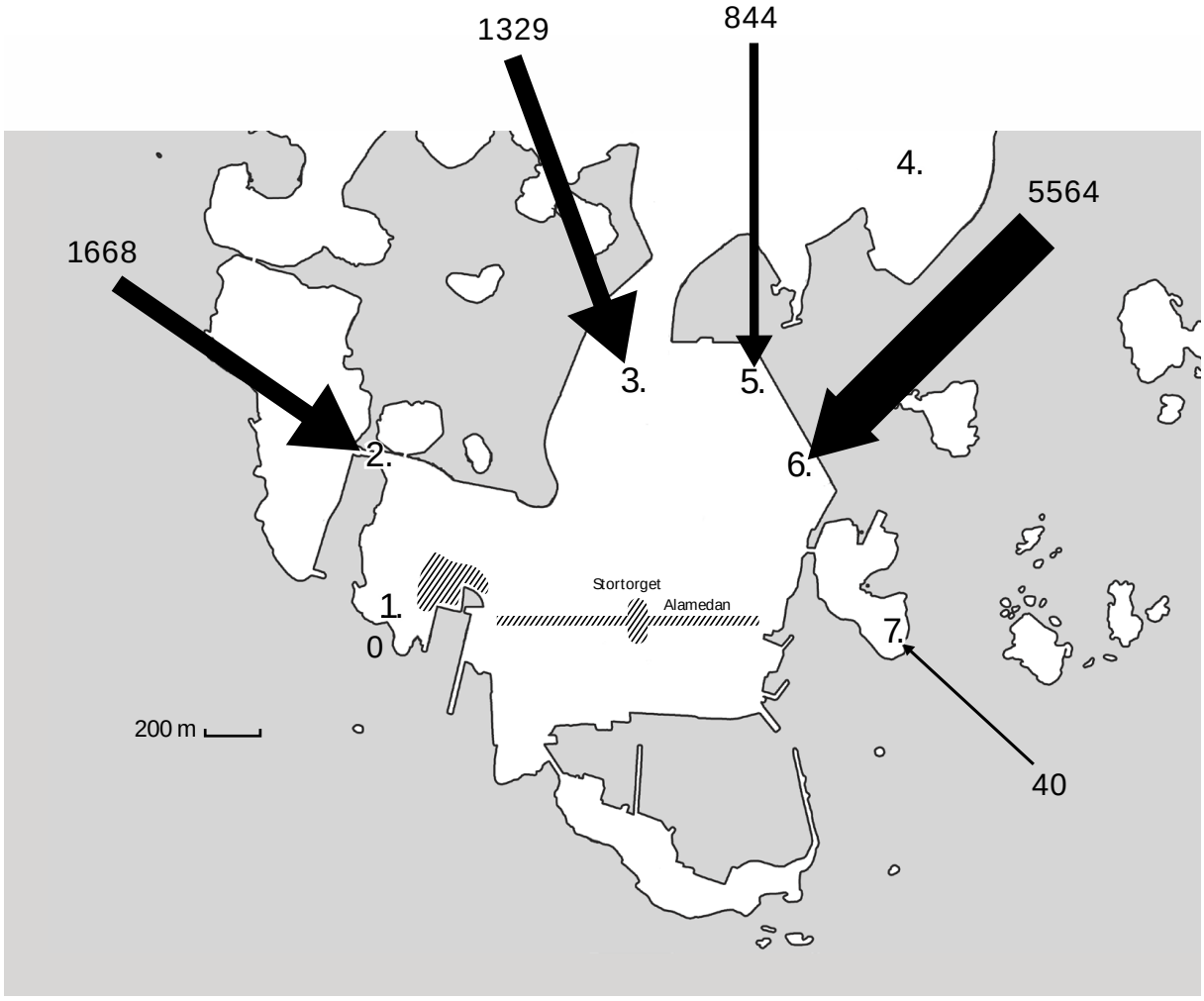

Figur 4. Antalet individer och dominerande flygriktning hos de kvällssträckande kajorna vid de sju lokalerna i Karlskrona den 24 september 2013. De skuggade partierna markerar övernattningsplatserna för en majoritet av stadens kajor under sovsträcket.

Lokal 3. **Lidl** (Pottolmen)
Sträcket startade tidigt (17.25), dvs. samtidigt med Saltöbron, men höll på längre (19.05), vilket betyder att det varade i 21 perioder, längst av alla. Kajorna sträckte under hela sträckperioden (21) också det rekord. Lidl avvek också från övriga lokaler med det överlägset största antalet flockar (140), och med störst andel småflockar (46%). Under den första halvtimman utgjordes nästan alla flockar av 1-3 individer. Totala individantalet var det näst lägsta (1329), men största flocken (350) var större än motsvarande på Saltö och vid Länsstyrelsen. Kort före kvällssträckets slut noterades en kraftig topp. På eget initiativ genomförde Lidlobservatören (en mycket kompetent ornitolog) en kvällsräkning dagen före simultanräkningen. Den gav totalt 1234 kajor, flockstorlek 18, 37% småflockar och största flock 500, vilka resultat stämmer ganska väl med simultandagens, bortsett från att antalet flockar var mindre.

Förklaringen till det stora antalet flockar hänger säkerligen samman med att de kom från nära håll, i varje fall om man avser den plats de sist lämnade innan de nådde Lidl. Det är vanligt att kajorna dagtid ses ensamma eller i små flockar i träden och på marken i de närmaste stadsdelarna norröver, Galgamarken, Bergåsa och Vämö. Om de uppehåller sig där hela dagen betyder detta en kortare flygsträcka än för de flesta av stans kajor (dock ungefär som några få på Saltö och Hästö).

De allra flesta kom från NNV, en mindre del från NV över Långö. Kajorna kom på ganska bred front, från strax väster om gamla Långöbron till åtminstone stora infartsleden 100 m öster om observationsplatsen. Som vanligt flög en stor andel över själva Lidl-huset.

”Svarta molnet”
Lidl var den enda lokalen av de tre med en markant topp i slutet av kvällssträcket (Lidl, Vattentornet och Aspöfärjeläget) som utgjordes av en enda flock, som mest 500 kajor. Ett par gånger kom den inte förrän 15-20 minuter efter solnedgången i mulet väder i slutet av september, en gång i nästan mörker (”går ej att läsa en tidning”), men vid ett tillfälle 20 minuter innan dagens sista flock. I och med att flocken oftast var långt efter den närmast föregående gjorde den intryck, och ingav nästan en kuslig känsla. Denna förstärktes av att flocken inte bara var ovanligt kompakt och flög snabbt (den var ju sen), utan flög också ovanligt lågt, så lågt att den nästan nuddade taket. Den var dessutom alltid helt tyst. På grund av detta kändes det som att ”Svarta molnet” till skillnad från övriga flockar kom långt ifrån, och definitivt inte från stadens nära ytterkanter i norr. Var det månne kajorna från Bubbetorps soptipp, strax söder om Rödeby?

Lokal 4. **Vattentornet** (Bryggareberget)
Vattentornet utmärks av att här på stans högsta markpunkt, kan flest sov-sträckande kajor ses av alla platser. Starten var påtagligt senare (kl 17.40) än vid Saltöbron och Lidl. Sträcket varade i endast 17 perioder men var aktivt i 16, klart lägre än vid de två föregående. Totalantalet flockar var litet (31), men

flockstorleken mycket stor (162). Som väntat var därför andelen småflockar mycket låg (10%), den allra lägsta. Över 5000 räknade kajor räckte till en andraplats.

Det stora individantalet hänger samman med att många av de fullmatade kajflockarna vid Aspöfärjeläget också sågs från Vattentornet. Tyvärr noterades inte riktningen för en del flockar under simultandagen, varför en ny räkning gjordes den 5 oktober. Inte helt oväntat överensstämde antalet observerade kajor ganska så väl med simultandagens (5020 kontra 6542). Endast ett litet antal bedömdes flyga över lokalerna 2 och 3 (2.2 respektive 1.4 km från min observationsplats), men hela 82% över Aspöfärjeläget **(**se figur 5). Det blir därför uppenbart att resultatet från Vattentornet inte kan användas som underlag vid beräkning av stans totala antal kajor.

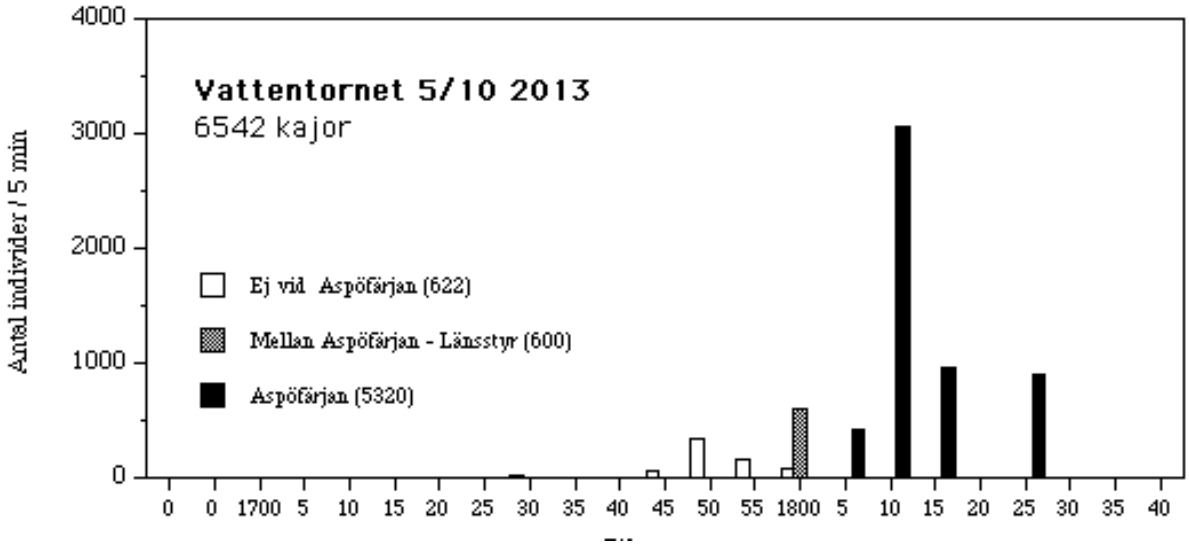

Figur 5. Kvällssträckets fördelning över några lokaler som det uppfattades av observatören vid Vattentornet (lokal 4) vid den extra räkningen den 5 oktober 2013. Observera att p.g.a. den olika bedömningsgrunden står "Vattentornet" inom parentes. För mer information se sidan 138 och Tabell 1.

På denna högt belägna plats påminns man om fåglarnas synlighet i olika situationer. De gråsvarta kajorna ses lättast, och därmed räknas säkrast, mot ljus bakgrund (vattenytor och himmel), jämfört med t.ex. skogsdungar om så på ganska långt håll. Det handlar om kontraster, varför fåglarna kan vara svåra att se uppifrån även i påfallande ljus, som när de sveper fram över de halvmörka hustaken på Pantarholmen och Långö. Detta betyder att inte ens Vattentornets översta etage skulle vara så perfekt som det kan låta, när det gäller att räkna antalet flygande kajor på nivåer långt nedanför!

Lokal 5. **Länsstyrelsen** (Handelshamnen, längst i norr)
Detta var som väntat en i flera avseenden mellanlokal med tanke på läget mittemellan Aspöfärjeläget och Lidl. Sträckperioden varade i 17 perioder, och sträck noterades bara i 15. Här passerade näst flest flockar (72), varav 31% var små (1-3 individer). Sträckaktiviteten (15) var det lägsta efter Aspöfärjeläget,

vilket är intressant med tanke på den lilla flockstorleken (12). Största flock (80) var det lägsta av alla. Totalantalet (844) var dessutom det lägsta av de fem stora lokalerna, men överlägset starkare än Kungshall (40). En svårighet för observatören kunde vara, liksom för honom vid Aspöfärjeläget, att placera in några flockar till rätt lokal, dvs. Lidl eller Aspöfärjeläget. (Vid båda fanns dock byggnader som skiljemärken som avgränsade de två lokalerna). Generellt verkar denna felkälla dock vara försumbar och några egna räkningar vid normalt väder gav väl överensstämmande värden, 15-25% lägre än vid Aspöfärjeläget.

Lokal 6. **Aspöfärjeläge**t (Handelshamnen, längst i söder)
Aspöfärjeläget utmärktes på fem punkter. Sträcket inleddes senare än vid övriga lokaler, kl 17.55, och höll på i endast 14 perioder, som slutade 19.00, men var aktivt under alla 14 perioderna, likväl det lägsta värdet av alla lokaler. Här räknades också det högsta antalet kajor (5564). Flockarna var ganska få (38), men mycket stora (146). Andelen småflockar var näst lägst (21%).

Nästan alla flockarna kom från havet inom en ganska snäv sektor i NO. Många hade närmast innan färjeläget passerat Mjölnareholmen och Kalsholmen. Kajorna hade framförallt sitt ursprung från ett stort upptagningsområde nästan rakt österut, i vid bemärkelse ”Ramdalaslätten” till Jämjö i öster. Kanske drog kajorna ännu längre åt NNO enligt egna följningar av det omfattande dagliga morgonsträcket över Verkö-Tostävaviken-Säby. Jag har sett misstänkt ”lång-väga” flockar dra högt upp åt ONO ett par kilometer norr om Ramdala, med trolig slutdestination öster om E22 norrut. Kanske mot öppna marker längs kusten söder – norr om Kristianopel (åtminstone 25 km flygsträcka, enkel resa), vilket i så fall överensstämmer med kajornas maximala flygsträckor i Örebro (Gyllin & Källander, 1976).

Ett okänt antal fortsätter ofta vidare österut från Jämjö, och somliga viker av åt söder mot Torhamnslandet. Tyvärr har jag stora luckor om hur kajsträcket där spricker upp och drar fram, och även hur det ser ut på de stora öarna, Senoren, Sturkö och Tjurkö. I och för sig vore dessa brister ganska lätta att avhjälpa med en eller flera motsvarande ”perifera” simultanräkningar, gärna med samma nu väl intrimmade gäng kajräknare (!).

På fälten norr om Torstäva sågs nästan dagligen sent på eftermiddagen i september-oktober 2012-2114 en stor flock (ca 400 ->1000) vila/äta inför slutforceringen mot stan över Aspöfärjeläget.

Antalet kajor i Karlskrona
Totalt fick kajgruppen under kvällssträcket vid stans sju (sex) bästa lokaler på simultandagen den 24 september ihop 9445 kajor på väg mot stans centrum, läs Stortorget. Dessa var fördelade på 314 flockar, i genomsnitt 30 individer per flock

Det som något stör uppskattningen av stans totalbestånd är att några resultat vid Saltöbron under året kraftigt avvek från simultandagens och de 1200-1600 som jag bedömt som normalvärden. Så t.ex. noterade jag 2800 kajor den 3

oktober 2013 under morgonsträcket (kl 07.01, min något sena ankomst, - 08.00, S 4-5 m/s), men hela 3992 under kvällssträcket (kl 17.23 -18.41, S 6-7 m/s)(och för övrigt 3585 under kvällssträcket samma dag men ett år tidigare, dvs. 2012!). Vid bägge nämnda kvällssträck flög många i öst-västlig riktning söder om fiskhamnen en god bit ut över havet, medan inga alls gjorde så under morgonsträcket (2013). Det troligaste är att kajorna vid Saltöbron ibland tar olika flygvägar även vid normalt väder, och därmed undgår upptäckt av observatören. Detta försvårar utvärderingen och därmed också beräkningen av stans totalantal. Med hänsyn till nämnda diskrepanser bedömer jag det vara mest juste att utöver de 9445 noterade kvällssträckande kajorna under simultandagen, lägga till en schablon på säg 1500, för att kompensera en del av diskrepansen för några inventeringar som hamnade över mitt föreslagna medelvärde (1200-1600). Detta innebär att jag uppskattar Karlskronas kajbestånd 2013 till 11000 - 12000.

Tidsmässiga samband mellan lokaler

Den uppmärksamme läsaren har säkert redan lagt märke till mönstret i figurerna 2, 3 vad gäller när kvällssträcket startade och hur länge det varade. Sträcket både började tidigare och var över fortare vid de två översta lokalerna i figurerna, dvs. de västliga (Saltöbron och Lidl), än vid de nedersta, östliga (Länsstyrelsen, Aspöfärjeläget och Vattentornet). Skillnaden i latitud är naturligtvis alldeles för liten för att ha spelat någon roll, och om så vore fallet, borde kajorna t.ex. ha startat först i öster! En eventuell skillnad i molnighet över staden kan knappast heller varit avgörande. Min uppfattning är att särskilt trenden för varaktigheten är obskyr, och jag undanhåller mig varje försök till tolkning av bägge dessa två parametrars värden.

Läget kort före, under och efter stormen ”Simone” 2013

I september-oktober 2012 - 2014 räknade jag sträckande kajor ett 20-tal dagar på ca 15 platser i Karlskronatrakten, främst kring Nättraby, Rödeby och Ramdala. En del av erfarenheterna därifrån rörande kajornas sovsträcksvägar till/från Karlskrona sammanfattas i figur 6. De stora sträckvägarna från tidigare resonemang återfinns här, Saltö, Lidl, Länsstyrelsen och Aspöfärjeläget.

Den 26 oktober två dagar innan ”Simone” växlade vädret kraftigt i Karlskrona. Vid 08-tiden var det nästan lugnt på ”Udden” på Norra Långö. Det var bleke bakom de innersta öarna och sikten var mycket begränsad. Över uddens nordspets smög en flock på 10 kajor iväg i den täta dimman i riktning mot Sjuhalla, 1 km åt NV. Mellan kl 08.20 och 08.25 skymtade flera flockar med hundratals kajor dra norrut som vanligt över det nedlagda regementet KA 2 (numera Högskolan). På eftermiddagen blåste det upp till SV 10-12 m/s vid 15-tiden och på Utklippan 24 km SSO Karlskrona i Östersjön, uppmättes 14 m/s. (Det råder en god överensstämmelse mellan dessa två platser vid sydvästlig vind, och det brukar högst skilja ett par sekundmeter). Kajorna drog som vanligt mot norr över Udden under eftermiddagen, fastän något mer splittrade över vattnet bort till Galgamarken i öster.

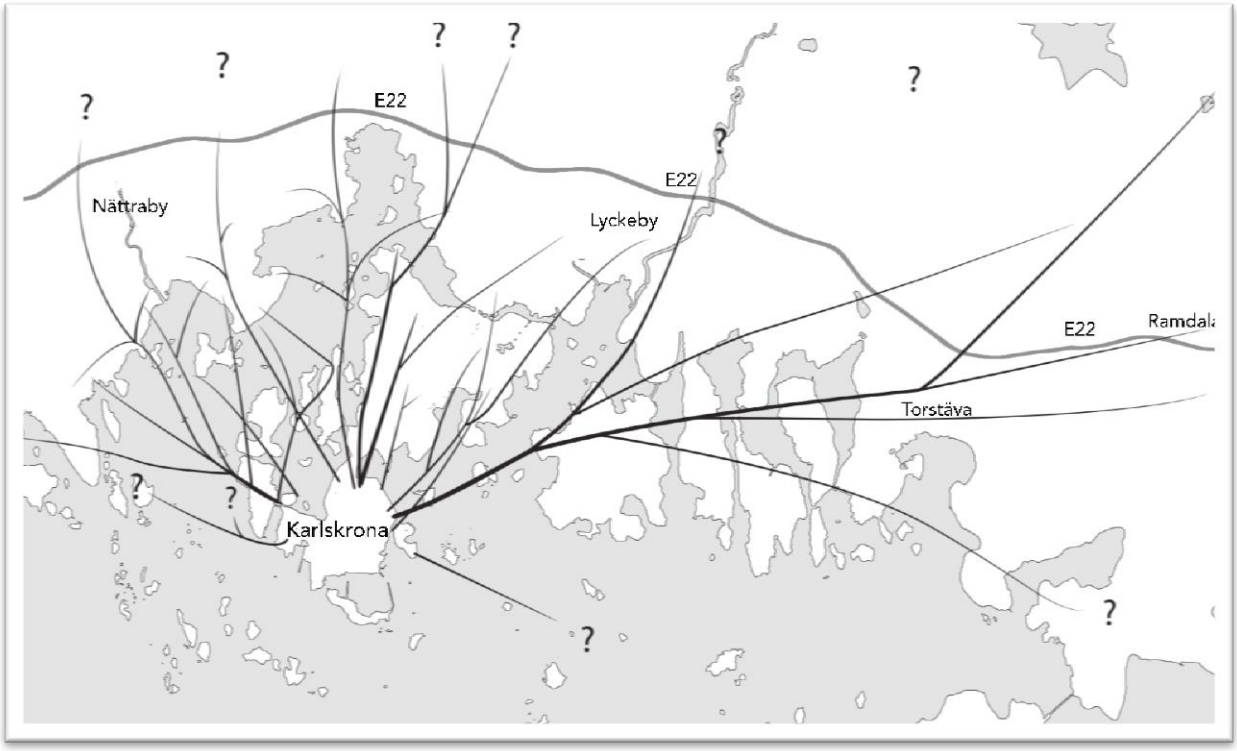

Figur 6. Kajflockarnas flygvägar (kvälls-/morgonsträck) vid de sju lokalerna runt Trossö i Karlskrona där kajorna räknades under simultandagen den 24 september 2013. Kartan visar observerade sträckvägar, men ibland endast delar därav samt några osäkra sträckningar runt stan, särskilt norr om E22 i skogen där arten saknas men ibland flyger över. Detta är en sammanslagning av ett stort antal observationer och följningar från flera år under olika vindförhållanden, såväl riktning som styrka (max, 10 m/s), vilket i viss utsträckning kan påverka "vägvalet". Skuggat = övernattningsområdet för Nättrabylandets kajor vid denna tid.

Den 27 oktober sågs endast några enstaka kajor lämna Udden vid ett kort besök på morgonen. Sent på eftermiddagen rapporterades ett par stora flockar vara på väg mot stan över Pantarholmen, några hundra meter öster om Långö.

Simone slår till

Den 28 oktober, Simonedagen, gjordes endast några få iakttagelser. Vid 07-tiden blåste det friskt på Udden (16 m/s i byarna på Utklippan). Det var slående att nästan alla kajorna höll till på marken, vilket är typiskt under just sådana vindförhållanden.

Men fram emot eftermiddagen brakade det lös på riktigt. När kvällssträcket hördes börja vid 15-tiden noterades 20 m/s i byarna på Utklippan. Efter knappt en timma, dvs. när sträcket brukar vara som intensivast, hade vinden ökat till 27 m/s. Den stora massan kajor måste då ha varit på väg till stan från dagområdena i NNO och O, och mött den rasande stormen från SV, dvs. som motvind! Vid 19-tiden nådde Simone sin kulmen med 34 m/s på Utklippan. Det kändes nu tveksamt om kajorna skulle lyckas övervinna denna "mur av vind", särskilt som rapporter om vållade materiella skador i trakten redan hade börjat droppa in till media.

Den 29 oktober på morgonen efter Simone blåste det fortfarande kraftigt (upp till SV 17 m/s i byarna på Utklippan) då jag räknade Saltökajorna som flög ut över havet från Saltöberget kl 06.45 - 07.30**.** Det märktes genast att fåglarna hade det svårt i den starka sidvinden. De flög dock som de brukar under sådana förhållanden, mycket lågt, endast någon decimeter över vågorna och ibland såg det nästan ut som om vingspetsarna touchade vattnet. Två stora flockar (1200 och 600 ex.) vände om flera gånger när de hade nått en god bit ut över havet. Ibland kretsade den större flocken därefter över berget innan den gav sig iväg igen. Varje försök nådde allt längre ut. Efter flera misslyckanden syntes det att den mindre flocken på 600 tog sats, den skulle till varje pris över. Ganska snart i mitten av gattet där vinden var som starkast, trycktes kajorna hårt från sidan. Idogt kämpandes lyckades flocken stå emot, om än med reducerad hastighet och i en sicksack-hackig flykt i bågformation **(**se figur 7). I samma ögonblick som den hårda vinden släppte i skydd av Skillingenäshalvön och Svinön, återtog flocken sin ursprungliga form och försvann in mellan Svinön och Björkholmen till ”Nättrabylandet”. Men överfarten hade tagit nästan 20 minuter, mot normalt några få!

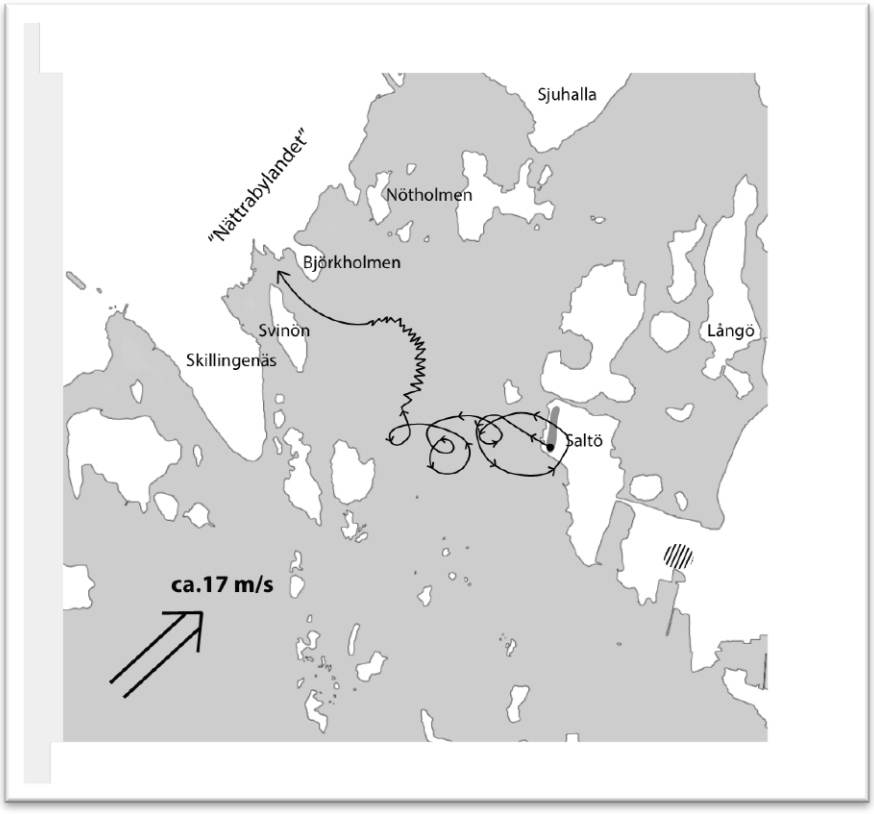

Figur 7. Den första kajflocken i Karlskrona som efter stormen Simone den 28 oktober 2013 lämnade stan följande morgon. Flocken med 600 kajor flög ut över havet från Saltöberg 07.13 och nådde målet (”Nättrabylandet”) efter att under en lång sträcka pressats hårt från sidan av den hårda vinden och som tvingade kajorna att flyga i en djup och tät sicksackflykt i tydlig bågformation. När vindsyrkan avtog i skydd av Skillingenäshalvön och Svinön, återtog fåglarna omedelbart sitt vanliga flygsätt och försvann i en tät flock in mot land mellan Svinön och Björkholmen. Det är möjligt att några kajor fick vända under den tuffa överfarten som tog nästan 20 minuter, jämfört med två-tre minuter under gynnsamma vindförhållanden.

Efter drygt en halvtimma hade totalt 2700 kajor (inklusive de nämnda på 600) lyckats nå land efter 2.2 kilometer över havet. Under färden hade flockarna knoppats av med ett par hundra eller så, vilka troligen återvänt till Saltöberget. En del försvann i bergets längdriktning drygt en halv kilometer längre norrut mot Sjuhalla, 1,6 km åt N (se figur 6, 7). Dessutom ”smet” något hundratal mellan och bakom träden på östra sidan av berget. Det rådde inga som helst tvivel, de allra flesta kajorna på Saltö (som lämnade ön vid Saltöberget) var på väg till Nättrabylandet denna första morgon efter Simone.

Stor skillnad mellan väst och öst på Trossö i Karlskrona

Dagen efter stormen märktes en kraftig minskning av antalet sträckande kajor i Karlskrona, utom på Saltö (se ovan). På de två lokaler där kajorna räknades dagen efter Simone kom bara en spillra av det normala. Således räknades 26 ex. mellan kl 13.23 och 17.15 vid Lidl (lokal 3) mot normalt 1200-1500, och 66 ex. vid Länsstyrelsen (lok. 5) mellan 15.47-17.00 mot 500 -1000 i vanliga fall. Ett än starkare belägg på att något dramatiskt hade skett var den totala frånvaron av kajor på kvällen (mellan kl. 18 och 20) längs hela de ännu huvudsakligen lövklädda lindarna längs Alamedan, i Amiralitetsparken och vid Klockstapeln, de områden som normalt hyser en majoritet av Karlskronas övernattande kajor. Att de då saknades var lätt att sluta sig till eftersom inga kajor över huvud taget sågs, eller framförallt inte ens hördes (vilket även den minsta flock gör) under min noggranna spaning och avlyssning denna kväll, liksom på Stortorget, Stumholmen och i Hoglands Park.

Det var intressant att Saltö avvek från övriga fyra stora lokaler genom att kajorna gav sig iväg i samma omfattning (se ovan) som de brukar komma in på kvällen (eller lämna på morgonen), redan morgonen efter Simone dvs. inom spannet 1200-3500. Tre dagar senare (1 november) uppskattades 2200 lämna Saltöberget, och 1300 morgonen därpå. Dessa stans västra kajor, ”Nättraby-kajorna”, övernattade under denna period inom ett ganska litet område på Örlogsvarvet och Chapmansplan (se figur 6), det vill säga väster om de normalt största övernattningsplatserna.

Den 31 oktober kl. 07.05 – 07.40, två dagar efter stormen, kunde inga sträckande kajor överhuvudtaget observeras vid Aspöfärjeläget mot normalt uppskattningsvis flera hundra. Nästan katastrofalt lika illa var det kl 16.15 - 16.50, då ynka 5 kajor kom mot i vanliga fall >3000-4000 under samma tid!

Den snabbaste återhämtningen av övernattande kajor noterades den 3 november kl 06.50, då plötsligt ca 4000 svepte fram från stans centrum mot norr strax intill Länsstyrelsen! Under kvällssträcket mellan kl 15.52 och 16.33 kom endast 43 kajor på väg mot stan, men samtidigt, och högst anmärkningsvärt flög 51 åt norr! En avvikelse som får tolkas som ett utslag av den ovanliga situationen under och efter stormen.

Stans norra omgivningar plötsligt attraktiva
Två dagar efter en artikel i Blekinge Läns Tidning den 1 november om stormens framfart bland kajorna i Karlskrona (på mitt initiativ), började rapporter om kajor i stans utkanter droppa in. Detta stämde väl med mina inspektioner. På eftermiddagen samma dag som artikeln såg jag nämligen flera flockar på 100 - 300 kajor norr om Nättraby, vid Rosenholm, Ekliden, Lyckeby och Lindesnäs. Det var helt uppenbart att fåglarna under de två första dagarna efter stormen uppehöll sig på fält och i skogsdungar i Karlskronas närmaste norra omgivningar, och att endast några få hade nått stans centrum. Det är oklart var dessa perifera kajor övernattade, men troligen var det i lövträdsdungar runtomkring dagplatserna. Redan på tredje dagen efter stormen fanns dock kajorna åter på kvällen längs hela Alamedan, på Amiralitetstorget och vid Klockstapeln, förutom på Örlogsvarvet och Chapmansplan. Det var inte långt ifrån att övernattningsområdet för kajorna från väster (Nättrabykajorna) då nådde övernattarna från nordost-öster (Lyckeby-Ramdalakajorna). Det skilde bara en lucka på drygt hundra meter, vilken åt öster begränsades av Alamedan-alléns västra kant. Dessa två kajbestånd var alltså geografiskt åtskilda under såväl dag som natt (ehuru knappt). Ett fortsatt och uppenbarligen kvantitativt närmast opåverkat sovsträck vid Saltöbron till nästan mitten på november, tyder på att Simones effekter endast, eller i varje fall tydligast, begränsades till tillfälliga omflyttningar av kajorna i stadens utkanter.

Ändrade flygriktningar och nya uppehållsplatser är inte ovanliga
Det vore en brist att inte nämna något allmänt om sovsträcket, som börjar i juni när årets ungfåglar är utväxta. Tillsammans med föräldrarna, som är erfarna och känner rutten väl och vet var de bästa matställena finns, börjar då ungkajorna tränas in i de lokala sovsträcksvanorna. Ibland inträffar kraftiga förskjutningar i flygvägarna, särskilt utanför stan t.ex. i samband med nyfunna matplatser.

Även bör kajornas beteende under Simone ses i ljuset av att stans kajor i slutet av oktober-början av november brukar ändra sina övernattningsvanor, i stor utsträckning sammanfallande med lövfällningen. En del drar vidare österut mot Skåne, Danmark. De så småningom kala träden (mest lind) ger de kvarvarande (och flesta) kajorna sämre övernattningsmöjligheter beroende på ökad exponering, med lägre nattemperatur, ökad insyn och mindre skydd mot predatorer som följd. Många söker sig följaktligen under senhösten-vintern till nya platser såväl för dagen, som inför natten.

Staden bjuder
Allt fler söker sig under senhösten-vintern till stans centrala delar och många stryker omkring vid gatukök, korvkiosker o liknande. Kajan är en typisk opportunist och skicklig på att söka efter nya möjligheter (mat och boplatser). Kajor gillar dessutom ”skräpmat”, korv, gärna med bröd, och pommes (som det numera heter), även om (och kanske särskilt då) de är spetsade med senap och tomatketchup, eller fastän ej så vanligt, en klick räksallad! Utan tvekan utgör

stans snabbmat ett betydande inslag i dieten för många. Det vore av vetenskapligt intresse om dessa nya vanor hos en fågelart med så öppet sinne kunde omsorgsfullt undersökas. Därmed skulle möjligheter öppnas till jämförelser med situationen i stans naturliga omgivningar.

Som nämndes tidigare förvånades jag på 1990-talet av att kajorna inte återkom alla kvällar över en och samma plats (på Långö), eller i varje fall inte i samma stora mängd. Flera sådana händelser har inträffat även under min" come-back" de senaste åren. Det vill säga, onormalt låga antal ett par gånger vid Saltö, Lidl, Länsstyrelsen och Vattentornet, utan att jag kunnat koppla samman dessa svackor med vädersituationen.

Någon gång kan kajor vara svåra att upptäcka

Flygande kajflockar är ju normalt lätta att se, även på långt håll. Men en sen eftermiddag i oktober 21012 nära Aspöfärjeläget var ett undantag. En flock på några hundra kom visserligen som vanligt från NO över havet, men högt, mycket högt och rakt ovanför mig! Dessutom föll plötsligt kajorna som käglor rakt ner genom lufthavet, som vore de skjutna. Det avvikande beteende kunde lätt tolkas – kajorna flög i medvind, från NO! Att de nått en sådan ansenlig höjd (uppskattningsvis 200-300 m) om de kommit från dagplatserna på Ramdala-slätten endast 10-14 km bort, verkar förvånande. Eller rörde det sig om långflyttare från nordligare trakter som damp ner och svirrade kring den stora LM Ericsson-byggnaden? Varifrån de än kom ifrån, är denna observation värd att lägga på minnet inför sträckräkningar av kajor!

11000 - 12000 kajor, varför ej fler? Eller färre?

Vid en diskussion om antal är det värdefullt att utgå från faktiska förhållanden. Här lyfts några punkter fram som kan vara av värde för förståelsen av det övernattande beståndets storlek.

Ytterst är varje övernattande population kajor beroende av hur många som finns tillgängliga i trakten, och i hela landet. I Sverige uppskattas ca 200000 par kajor häcka (Ottosson et al. 2012), varav 5000 par i Blekinge (4500 enligt *Blekinges fåglar,* 1993), det vill säga 10000 kajor. Kajan avviker från de flesta andra svenska fågelarter idag, den minskar inte, utan har ökat i antal de senaste 30 åren (Ottosson et al. 2012).

Ringmärkning har visat att den i stor utsträckning är en flyttfågel, även om en del i de sydligaste landskapen stannar kvar året runt. Flera återfynd i Blekinge, särskilt av kajor ringmärkta i Mellan-Sverige, men även Finland, avspeglar artens rörlighet under året. En del drar långt, och många passerar säkerligen vårt landskap under sin färd mot bl.a. Frankrike (med många svenska återfynd), men även till Spanien. 5000 häckande par i Blekinge betyder som mest kanske 2000 i Karlskrona kommun. Där för övrigt lokala men betydande minskningar har noterats i ett par områden med gott om gamla, ihåliga träd, nämligen Steneryds lövängsområde och ekarna i Johannishus. Förändringar som alltså går emot dagens stigande trend.

Med kännedom om kajans allmänna flyttningsvanor kan man utgå ifrån att endast en liten del av Karlskronas övernattande 11000-12000 kajor är födda i trakten.

Har uppstickande byggnadsverk någon betydelse?

Det finns flera svenska städer med stora ansamlingar av pendlande kajflockar. Men frågan är om det finns några med liknande jättebestånd av kajor som äter på slättlandet runtomkring, men som saknar massansamlingar inne i stan? Av särskilt intresse vore om det finns sådana städer som också har tillräckligt med lämpliga övernattningsplatser (t.ex. träddungar) i närheten av samlingsplatsen, ofta nära centrum. Om nu sådana städer finns, vad är det då som saknas? Det är allmänt känt att kajor dras till stora och högt uppstickande byggnadsverk som kyrkor, torn osv., vilka på långt håll bryter horisontlinjen, ofta stadsprofilen. De blir attraktiva mötesplatser för stora mängder kajor, vilket förmodligen ger en del fördelar som diskuterats ovan (sidan 146), jämfört med ett solitärt eller smågruppsliv utspridda över det omgivande landskapet.

Tre svenska städer som uppfyller dessa krav är Uppsala, Örebro och Karlskrona. Alla har stora, högt uppstickande byggnader (kyrkor) i kontrast till omgivande stora slättområden, men även massor med övernattande kajor. Kanske har sådana byggnadsverk, särskilt kyrkor av hög ålder och därmed med ”tradition”, varit en förutsättning för bildandet av dessa jätteansamlingar, och med sträckvägar som fortfarande upprätthålles på grund av deras förträfflighet även i vår tid.

Det behövs mycket mat

Man får ej glömma att Karlskronas 11000-12000 kajor måsta äta sig mätta varje dag, mestadels kring målet för deras pendling ut på landsbygden. Till detta går det åt nästan 2 ton mat. Födan består under året av i genomsnitt 70% animalisk mat och ca 30% vegetabilier, troligen med ett större inslag av de senare under vinterhalvåret (säd och liknande). Under tiden från förra inventeringen i början på 1960-talet har arealen av den för kajorna så viktiga åkermarken krympt med drygt 40% i Karlskrona kommun. I vilken omfattning delvis nya födoslag och utveckling av gamla sorter eventuellt har kompenserat de minskade växtarealerna är okänt. Hur som helst verkar antalet kajor som övernattar i stan vara ungefär detsamma. Har denna kraftiga minskning av potentiella matplatser i viss mån kompenserats av kajornas alltmer uppenbara anpassning till samhällets övriga utveckling. Kan det helt enkelt vara så att kajornas nya matvanor bland pizzerior och gatukök, är ett utslag av ökad konkurrens om maten på landsbygden, dvs. insekter, särskilt skalbaggar och diverse frön (säd osv.)?

Hur många kajor fanns i Karlskrona för 53 år sedan?

Första gången jag räknade kajorna i Karlskrona var hösten 1959, och det var från samma plats som 2013, nämligen från stans högsta landpunkt strax intill

Vattentornet. För något år sedan hittade jag på vinden en kartskiss som visade riktning och antalet kvällssträckande kajor som jag sett för blotta ögat eller med kikare (10x60) den 4 september 1961. Resultaten från denna dag med perfekt väder, klart och svag vind (SSO 3 m/s), bildar underlag för diskussionen om vad som hänt med antalet kajor under ett halvt sekel, se figur 8**.**

Figur 8. Det totala kvällssträcket kajor som jag räknade den 4 september 1961 från samma plats vid Vattentornet som under simultandagen 24 september 2013. Denna originalskiss hittades på vinden något år innan nästa försök gjordes att uppskatta antalet kajor i Karlskrona.

Större likhet än man kunde tro

Man slås först och främst av den lika flygriktningen då som nu, se t.ex. figur 4 och 6. Särskilt utmärker sig det mycket omfattande sträcket (4400) från östra Nättrabylandet över Dannemarksfjärden – Långö. Sträckets framfart var ganska starkt över (1200) och strax öster om Vattentornet (1000), medan det över KA2 - Pantarholmen var mindre omfattande (460, pilen i figur 8 överdrivet kraftig).

Men där finns skillnader som tarvar förklaring. Det är inte alldeles enkelt att från Vattentornet avgöra hur långt ut på Dannemarksfjärden (1.5-2 km bort) flockarna verkligen flög (särskilt den gången). Kajorna kan mycket väl ha dragit fram med sina förband längre ut mot Nättrabylandet än vad som framgår av kartskissen. Därmed bör sträcken ha nått stans centrum via den mindre, gamla

Saltöbron, som förband Ekholmen med Saltö, förutsatt ett den ledde sträcket lika effektivt som den nya (och större) gör idag. Särskilt svårt måste det ha varit för observatören att ange rätt läge, speciellt eftersom jag då aldrig sett sträck från havssidan av Saltö. Det är förstås ändå möjligt att de drog fram direkt in till stan över Kålö – Högaholm och SV delen av Långö, liksom en del gör idag. Det verkar högst troligt att de 2200 kajorna som denna dag för 53 år sedan flög över och strax intill Vattentornet hade stan som mål via Handelshamnen, någonstans i närheten av nuvarande Aspöfärjeläget. Det är möjligt att det däromkring kanske inte fanns lika höga och på långt håll synliga landmärken (byggnader) som idag, och därför inte lockade kajorna i samma utsträckning. Man bör dock ta resultatet med viss respekt, observationerna från Vattentornet den 4 september 1961 gjordes under idealiska förhållanden, klart och svag vind. Och jag räknade med stor omsorg!

När man idag begrundar resultatet (se figur 8), överraskar det stora antalet som jag trots allt såg sträcka den där kvällen, 7100 kajor. Ett antal som jag knappast kommit upp till vid närmare tio kvällsräkningar (dock ibland ej helt kompletta) under senare år. Med tanke på mitt gamla resultat, och svårigheten att göra en sådan avläsning av en stads totalbestånd av kajor, måste slutsatsen bli att populationen under denna tid knappast har genomgått några större förändringar, om ens några överhuvudtaget. Alltså ett bestånd kring 11000-12000. Särskilt intressant blir denna slutsats när man ser på situationen för det bäst kända beståndet under längre tid, nämligen i Uppsala. I början på 1960-talet uppskattades det övernattande beståndet till ”högst 40000” (Lundin 1962), att jämföras med dagens också 40000, enligt den färska rapporten från Länsstyrelsen i Uppsala län! Alltså oförändrade stora bestånd övernattare i två städer, av en fågelart som har ökat i Sverige under de senaste 30 åren!

Varför flyga så långt - varje dag?

Kajans vanor att flyga till stan i stora flockar vareviga kväll i stället för att stanna ute på det lugna landet, uppmärksammades i ett svenskt närmast pionjärarbete i Uppsala (Lundin 1962). Och man kan verkligen fråga sig varför kajorna gör så? Varför spendera energi på att flyga till stan i stället för att äta ute på landet under denna tid och tillbringa natten i en trevlig närliggande mysig skogsdunge? Den frågan har många ställt sig, även professionella biologer. Trots mycket forskning har man likväl idag inget entydigt svar att ge.

I en viktig undersökning över kajans flygvanor i en stad, Tammerfors i Finland, presenterades för första gången en hypotes som skulle kunna förklara pendlingen mellan land och stad, nämligen stadens bättre klimatförhållanden (Tast & Rassi 1973). Denna idé togs upp och testades av (Gyllin et al. 1976), som började med att visa att nattemperaturen var 2-4 grader högre inne i stan (Örebro) där kajorna övernattade, än på landet, varför det borde vara mer energisnålt att övernatta i stan. Författarna tog dock ett steg ytterligare i sin forskning. Det gick lätt att räkna ut att det kostade mindre energi att övernatta i stan, men som intressant nog inte räckte för att kompensera den ökade

flygkostnaden för de kajor som dagligen pendlade långt! Besparingen var så liten att den vänds till en förlust om flygsträckan överstiger ungefär fem kilometer.

Snylta på andra

Därefter tonades diskussionen om temperatureffekters roll ned, det blev nästan tyst i debatten och en annan helt ny idé kom i svang. Den kunde förklara fördelen med vanan att övernatta i flock, och lanserades av A. Zahavi (1971) med sin informationscentral-hypotes. Den öppnar möjligheter för en flockmedlem att snylta på övrigas kunskaper om läget. Jag tar upp denna hypotes (lite förkortad), som visar biologisk forskning när den är som bäst, enkel och slagkraftig. Idén går ut på att om en individ lägger märke till att en annan i flocken t.ex. ser extra mätt och belåten ut, kan den sluta sig till att ”den där verkar ha haft en bra dag, det vore nog inte så dumt att följa ”isterbuken” under sträcket i morgon bitti, för han/hon måste ju känna till var det finns gott om mat”. Särskilt lyckat vore det om vederbörande spanare själv haft ett par dåliga dagar. Hypotesen har framgångsrikt testats på gråkråka och korp, och den har visat sig hålla. I experimentet med kråkorna lade man helt sonika ut en hög med det bästa kråkor vet, svintarmar, på en sluten plats i skogen där de inte brukar vara. En kråka fann så småningom bytet, glufsade i sig och flög hem till övernattningsplatsen, mätt och belåten. Efter någon dag kom ytterligare en kråka till platsen med tarmarna (ett stort antal kråkor hade individualmärkts på nattplasten)! Den nyanlände och vaksamme, måste alltså också på något vis sett, eller hört, att någon av de två som varit på platsen tidigare verkligen var förnöjsamt mätt och värd att följa.

Varför dessa cirkuskonster högt upp i luften?

Nära slutmålet i stan brukar kajorna samlas kring en traditionsbunden samlingsplats, för Karlskronas del, Fredrikskyrkan på Stortorget. Efter samlingen brukar svindlande flyuppvisningar ta vid, ibland upp till en kvart eller mer, växlande mellan kompakta, mörka flockar, till smala, långt utdragna ”gummiband”. Man har spekulerat i om sådana våghalsiga övningar skulle fungera som en sorts kvalitetskontroll. Den kaja som hänger med i svängarna tränar upp sin kondition och vighet, och den håller måttet. Det vill säga, är värd att satsa på som partner, medan den som inte hänger med faller bort. På så sätt skulle uppvisningen vara en signal till intresserade och närvarande kajor utanför flocken, med funktionen ”Se på mig”! Kanske tas den som inte hänger med av en hungrig sparvhökshona, eller av en tillfällig duvhök eller pilgrimsfalk.

En allmängiltig regel i naturen är att faror lurar överallt, tusen ögon ser mer än två. Det är bra med många kumpaner omkring sig som signalerar annalkande fara, och om man själv befinner sig i flockens mitt, fungerar som levande sköldar. Ju fler omkring sig desto mindre är risken att höken tar just mig.

Varje bestånd har sina vanor, och en stund efter uppvisningen på Stortorget drar kajorna till lindarna på övernattningsplatserna. Där sitter de i lindarnas lövverk ivrigt snackande upp till två timmar innan det är dags att sova. Tidigt på morgonen lämnar många sovplatsen medan det ännu är nästan mörkt. Kajorna är på väg till sina vanliga platser på åkrar och slätter långt från stan, där de jobbar för sin överlevnad med att äta och hålla koll på vad kumpanerna gör. Kanske tillkommer en ny matplats någon gång, efter fynd i kollektiv, och inte av individuell snyltning som hos kråkorna (se sidan 149). En sådant upptäckt såg jag i samband med utsläpp av spillsäd vid Säby på Ramdalaslätten. Andra kajor reagerade omedelbart på långt håll på dem som plötsligt sänkte sig mot marken. Det är vid sådana platser man ibland också lägger märke till att kajorna kommer, och drar därifrån, längs gamla väl beprövade stråk med traditioner långt tillbaka i tiden.

Tack!
Jag är skyldig ett stort tack till mina sex vänner och entusiastiska medarbetare i kajräknargruppen, vilka gjort den här undersökningen möjlig, och som föresvävat mig i så många år! De är: Bo Carlsson, Mats Carlsson, Anders Eggers, Bengt Åke Fransson, Nils Karlsson och Gert Olsson. Ett tack också till Thord Fransson, Björn E. Swahn, Ivar Tägtström och Åke Widgren för värdefull information.

Litteratur

Gyllin, R. & Källander, H. 1976. Roosting behaviour of the jackdaw Corvus monedula at Örebro, Central Sweden. *Ornis Scandinavica* 7: 113-125.

Gyllin, R., Källander, H. & Sylvén, M. 1977. The microclimate explanation of town centre roosts of jackdaws Corvus monedula. *Ibis* 119: 358-361.

Lundin, A. 1962. Observationer rörande övervintring och övernattning hos kajan (Corvus monedula). *Vår Fågelvärld* 21: 81-95.

Nilsson, T. & Lundgren, U. 1993. *Blekinges fåglar*. Lund.

Ottosson, U., Ottvall, R., Elmberg, J., Green, M., Gustafsson, R., Haas, F., Holmqvist, N., Lindström, Å., Nilsson, L., Svensson, M., Svensson, S. & Tjernberg, M. 2012. *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*.

Tast, J. & Rassi, P. 1973. Roosts and rootsting flihts of wintering Jackdaws Corbus mondula at Tampere, Finland. *Ornis Fennica* 50: 29-45.

Zahavi, A. 1971. The funccion of pre-roost gatherings and communal roosts. *Ibis* 113: 106-109.

Bo W Svensson
Zoologiska museet, Lunds universitet,
Ekologihuset, Sölvegatan 37,
223 62 Lund
E-post: Bo_W.Svensson@biol.lu.se